

УДК 340.134 (477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.1.2>

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СІЧОВОГО РУХУ НА ГАЛИЧИНІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ДЕРЖАВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КИРИЛА ТРИЛЬОВСЬКОГО

Биков О.М.,

*доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Університету «КРОК»,*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4965-696X>

e-mail: oleksandrbrm@krok.edu.ua

Биков О.М. Організаційно-правові засади січового руху на Галичині крізь призму державотворчої діяльності Кирила Трильовського.

У статті розкривається державотворча діяльність Кирила Трильовського, яка була направлена на популяризацію товариства «Січ» та поширення її осередків у Галичині та за її межами кін. XIX – поч. XX ст. Проаналізовано статут товариства «Січ», названо мету діяльності та розкрито способи досягнення мети. Наголошено, що пріоритетними напрямками роботи «Січей» були популяризація серед населення заняття фізичними вправами, участь у різноманітних атлетичних змаганнях, а також здійснення культурно-просвітницької діяльності. Охарактеризовано структуру організації товариства. Зазначено, що найвищим керівним органом товариства були Загальні збори, які скликалися раз на рік. Наголошено, що будь-який член організації міг брати слово і виносити на розгляд важливі й актуальні питання, а також мав право обирати і бути обраним до складу старшини. Важливі питання розглядалися на засіданнях козацької старшини (до якої належали кошовий, осавул, обозний, писар, скарбник і чотарі), які відбувалися раз на місяць. Акцентовано на створенні у структурі товариства так званого «мирового суду» для урегулювання можливих суперечок між старшинами та членами товариства. Визначено причини повільного поширення «Січей» на теренах Галичини та розкрито способи популяризації товариства серед місцевого населення краю. З-поміж них, чільне місце посідають видання статутів товариства, часописів та організація січових свят кожним осередком. Зазначено, що діяльність товариств також спрямовувалася на закупівлю необхідного спорядження, влаштування публічних гімнастичних виступів, вокальних, декламаторських вистав, танців, забав, свят, а також утримання читалень, бібліотек, гуртків для неписьменних, хору, оркестру. Акцентовано на тому, що К. Трильовський особливу увагу приділяв залученню молоді до участі в діяльності «Січей», що стало з часом поштовхом до створення молодіжних осередків товариства «Молода Січ». Основним завданням цієї діяльності організація вважала піднесення українського національного руху та національної свідомості серед учнів. Доведено, що чисельність осередків товариства «Січ» на початку XX ст. збільшувалася, поширюючись і на теренах Буковини. Вказано, що саме товариство «Січ» дало поштовх до створення організації Січових Стрільців.

Ключові слова: Кирило Трильовський, товариство «Січ», січовий рух, українське державотворення, патріотична та культурно-просвітницька діяльність, Галичина.

Bykov O.M. Organizational and legal fundamentals of the urban movement in Halychyna through the prism of the state-forming activities of Kyrylo Trylovsky.

The article reveals the public activity of Kyrylo Trylovsky, which was aimed at the popularization of the «Sich» society and the spread of its branches in Galicia and beyond. XIX – beginning 20th century The statute of the «Sich» company was analyzed, the goal of the activity was named, and the methods of achieving the goal were revealed. It was emphasized that the priority areas of work of «Sichey» were the popularization of physical exercises among the population, participation in various athletic competitions, as well as the implementation of cultural and educational activities. The structure of the organization of the company is characterized. It is noted that the highest governing body of the company was the General

Assembly, which was convened once a year. It was emphasized that any member of the organization could take the floor and bring up important and relevant issues for consideration, and also had the right to elect and be elected to the foreman. Important issues were discussed at the meetings of the Cossack elders (which included the koshovy, osavul, obozny, scribe, treasurer and chotari), which took place once a month. Emphasis is placed on the creation of a so-called «court of peace» in the structure of the society to settle possible disputes between foremen and members of the society. The reasons for the slow spread of «Siche» in the territory of Halychyna were determined, and the methods of popularizing the association among the local population of the region were revealed. Among them, the publication of association statutes, magazines, and the organization of January holidays by each branch occupy a prominent place. It is noted that the activities of the societies were also aimed at purchasing the necessary equipment, organizing public gymnastic performances, vocal and declamation performances, dances, entertainments, holidays, as well as maintaining reading rooms, libraries, circles for the illiterate, a choir, and an orchestra. It is emphasized that K. Trilovsky paid special attention to the involvement of young people in the activities of «Sich», which eventually became the impetus for the creation of youth centers of the «Young Sich» society. The organization considered the main task of this activity to be the rise of the Ukrainian national movement and national consciousness among students. It has been proven that the number of branches of the «Sich» society at the beginning of the 20th century. increased, spreading also on the territory of Bukovyna. It is indicated that it was the «Sich» society that gave the impetus to the creation of the «Sich Riflemen» organization.

Key words: Kyrylo Trylovskiyi, «Sich» society, Sich movement, Ukrainian state formation, patriotic and cultural and educational activities, Halychyna.

Постановка проблеми. Створення та розгортання діяльності товариства «Січ» відбувалося в скланих суспільно-політичних умовах протидії місцевої влади та нестачі ресурсів для необхідної організації осередків. Водночас, попри всі зовнішні перешкоди самовіддана державотворча діяльність Кирила Трильовського та його однодумців цілеспрямовано долала перепони й пройшла шлях від створення першого осередку товариства «Січ» до функціонування цілої мережі цієї організації на теренах Галичини, а згодом й Буковини. Правова компетентність, досвід суспільно-громадської та парламентської діяльності, а також беззаперечна відданість українській державотворчій ідеї – дозволили Кирилу Трильовському підняти культурно-освітній рівень та національний дух місцевого населення краю. Враховуючи воєнний стан в якому знаходиться наша держава, унаслідок агресії Російської Федерації, та складні суспільно-політичні та економічні умови, необхідним є вивчення досіду боротьби за українську державність Кирила Трильовського та створених ним осередків товариства «Січ».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дана проблема була предметом зацікавлення таких дослідників, як: Т. Андрусак, І. Андрухів, П. Арсенич, Л. Бойчук, І. Василик, Я. Горак, М. Гуйванюк, І. Карпова, В. Ковтун, А. Королько, М. Литвин, В. Марчук, І. Монолатій, В. Нагірний А. Нагірняк, К. Науменко, О. Павлишин, Г. Паска, М. Петрів, Ю. Плекан, А. Сова, І. Чорновол, Б. Якимович та інші.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. На сьогоднішній день у вітчизняній історіографії недостатньо уваги приділяється ролі і значенню персоналій у розбудові української державності, професійна діяльність яких значною мірою впливала на становлення вітчизняної державності і права. До таких осіб належить видатний український адвокат і громадсько-політичний діяч К. Трильовський.

Мета статті – розкрити внесок Кирила Трильовського у розвитку мережі січових організацій у Галичині на поч. ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Наприкінці ХІХ – початку ХХ століття на Галичині набували все більшого піднесення національні та визвольні ідеї серед простого населення краю. Причиною такого явища вважаємо той факт, що права та свободи простих громадян, які були задекларовані у Конституції Австро-Угорщині, систематично утискалися на місцевому рівні, тому для галичан все більшою необхідністю ставали товариства та організації, які б надавали підтримку соціального, правового чи освітнього характеру.

Однією з таких організацій в краї стало товариство «Січ», яке було засновано з ініціативи галицького парламентарія, адвоката та правозахисника Кирила Трильовського. Статут товариства «Січ» був затверджений 8 березня 1900 року [6, с. 49]. Він містив 22 параграфи, де доволі чітко і

лаконічно були сформульовані завдання та основні форми діяльності організації [5, с. 113]. Відповідно до статуту, товариство «Січ» мало на меті популяризацію серед населення заняття фізичними вправами, участь у різноманітних атлетичних змаганнях, а також здійснення культурно-просвітницької діяльності. Зазначена мета реалізовувалася шляхом організації протипожежної, гімнастичної, культурно-освітньої роботи з-поміж мешканців краю. Водночас, у своїй діяльності члени товариства зверталися до козацької історії з метою ідейного поповнення своєї сили у ході міжнародних конфліктів на початку ХХ століття. Важливим у цьому аспекті була легітимація своїх вимог у протистоянні з поляками.

Відповідно до статуту найвищим керівним органом товариства «Січ» було проголошено Загальні збори, які повинні були скликатися один раз на рік. Також було передбачено проведення один раз на місяць засідання козацької старшини, до якої належали кошовий, осавул, обозний, писар, скарбник і четарі [5, с. 113]. Цікавим нововведенням у Статуті було те, що «Старшина розділяла усіх дійсних членів Товариства на 4 «чети». Обов'язками першої чети було збереження майна громадян при пожежах та стихійних лихах. Друга чета забезпечувала якнайшвидше гасіння пожежі. Третя – займалась ресурсним забезпеченням при гасінні пожежі (зокрема, забезпечення водою – авт.). Четверта чета відповідала за охорону майна від мародерів і злодіїв [9, с. 123].

Інформація про діяльність старшини заслуховувалась на загальних зборах упродовж звітного періоду. Так, будь-який член організації міг брати слово і виносити на розгляд важливі й актуальні питання, а також мав право обирати і бути обраним до складу старшини. Право на обговорення ключових засадничих питань діяльності організації мали тільки повноправні члени товариства «Січ».

З метою врегулювання можливих суперечностей між членами товариства та старшиною передбачалося функціонування так званого «мирового суду» [3, с. 264]. Він складався із двох суддів, що призначалися кожною стороною і спільно обраного третього судді. Потрібно зауважити, що статут товариства мав на меті перейняти кращі традиції устрою Запорізької Січі, зокрема у частині забезпечення рівноправ'я, справедливості і поваги до спільно напрацьованих і запроваджених правил.

На переконання К. Трильовського функціонування товариства «Січ» також мало на меті виховання в його учасників таких важливих якостей як справедливість, повага до себе і оточуючих, а також забезпечення високого рівня особистої культури [4, с. 61]. Варто зазначити, що при організації діяльності товариства К. Трильовський також використовував досвід функціонування подібних організацій інших національностей культурно-просвітницького і національного руху Австро-Угорської монархії.

Серед статутних завдань організації було також придбання необхідного спорядження, фізичні вправи, гімнастичні й атлетичні забави, влаштування публічних гімнастичних виступів, вокальних, декламаторських вистав, танців, забав, свят, а також утримання читалень, бібліотек, гуртків для неписьменних, хору, оркестру [6, с. 48]. Кожне товариство намагалось протягом року підготувати і дати щонайменше один січовий фестин, поєднаний з масовими січовими гімнастичними вправами. Як встановила Н. Вільчинська, «займаючись гімнастиком, січовики найчастіше виконували вправи, які свідчили про їх організованість, вишкіл, військову силу. Дуже часто вправи виконували з топірцями та сокирками. Їх напіввійськова діяльність та масові виступи посилювали мілітаризацію громадсько-політичної думки, що створювало умови для підготовки до збройного польсько-українського конфлікту» [2, с. 82].

Необхідно зазначити, що поширення січового руху на перших порах відбувалось доволі повільно. З метою популяризації січового руху Кирило Трильовський виступив ініціатором ряду публічних заходів до яких залучалися місцеві жителі зокрема місцева молодь. Таким способом 29 липня 1900 року було організовано свято Завальської Січі, у якому взяли участь значна частина жителів навколишніх сіл. Це посприяло тому, що у різних місцевостях краю відбулися публічні радикальні збори, де на широкий загаль лунали заклики активніше створювати січові організації на території західноукраїнських земель.

Зауважимо, що за проведенням таких січових свят постійно наглядала польська адміністрація. І хоча на практиці такі маніфестації реальної загрози чинному суспільному устрою не несли, поруч завжди спостерігалася присутність значної кількості жандармерії, створюючи ефект запровадження воєнного стану. Особливий контроль над діяльністю січових товариств у Галичині здійснювався за галицького намісника Анджея Потоцького та був продовжений після його смерті наступником Міхалом Бобжинським [2, с. 81-82].

Також, питання поширення січового руху на українських землях К. Трильовський піднімав на з'їздах радикальної партії, оскільки вважав, що саме новостворені організації мають здатність

об'єднати місцеве населення задля захисту своїх прав та інтересів. Важливий акцент у цьому процесі К. Трильовський робив на студентську молодь, яка на його переконання, повинна активно включатися у процеси вітчизняного державотворення шляхом широкої участі у різнопланових національно-просвітницьких товариствах та організаціях, зокрема у діяльності товариства «Січ».

Зазначимо що робота щодо популяризації товариства активно продовжувалась і вже у 1901 році за ініціативою «Народної спілки» було видано численний тираж статутів «Січі» для усіх бажаючих, що мали на меті долучитися до створення січових організацій. Зазначені заходи дали свій позитивний результат і уже з 1903 року на території Галичини січовий рух набув широкого поширення [7, с. 15-16]. Маємо підставу стверджувати, що в цей період тільки на території Галичини налічувалося більше як 110 Січових організацій [8]. Такий стан речей і позитивного сприйняти й суспільстві серед українського народу. Люди вітали таку ініціативу і максимально наповнюючи кількісно новостворені організації виступали до активної діяльності на шляху до власного національного самовизначення.

Досвід функціонування січових організацій активного перебирала учнівська молодь, створюючи відповідні організації у межах навчальних закладів. Так у проміжку 1912-1913 років у Рогатинській гімназії було створено товариство «Молода Січ», яка діяла на загальних засадах уже існуючих «Січей». Товариство мало свою старшину, яка обиралася учнями гімназії один раз на два місяці. Основним завданням цієї діяльності організація вважала піднесення українського національного руху та національної свідомості серед учнів гімназійної установи та забезпечення підготовки їх до подальшої боротьби за волю України.

Вважаємо закономірним те явище що січовий рух, який активно поширювався на території Галичини поступово знайшов своє позитивне середовище і на території Буковини [7, с. 15-16]. Щоправда ідея січового руху розвивалася на цій території дещо повільніше. Очевидно, що це пояснюється певним політичним моментом, де місцева інтелігенція, як правило, сповідувала народовські ідеї, а тому не завжди позитивно відносилися до ідеї радикалізму та не проявляла належної уваги до створення зазначених організацій. З огляду на це основним ініціатором січових ідей на території Буковини стали місцеві українські вчителі. Поступово така ідея все ж отримала позитивні відгуки серед місцевого населення, що позитивно вплинуло на динаміку заснування січових організацій. Потрібно відмітити що в окремих населених пунктах ініціативу створення організації взяли на себе українські селяни та українська інтелігенція здебільшого з міста Чернівці.

Активне функціонування січових товариств на західноукраїнських землях поступово призводить до того, що січова ідея трансформується на стрілецьку ідею [1, с. 9], і вже в 1913 – середині 1914 років можемо спостерігати оформлення на базі товариства «Січ» нового товариства парамілітарного типу «Українські січові стрільці».

Висновки. Таким чином можемо констатувати, що традиція січового руху, яка зародилася у Галичині і набула там суттєвого розмаху, поступово поширюється і на інші українські землі, здобуваючи все більшу підтримку серед місцевого населення. Завдяки організаторському таланту та професійному досвіду Кирила Трильовського вдалося опрацювати основоположні засади діяльності товариства та виробити його організаційно-правові основи діяльності. Аналіз установчих документів товариства «Січ» дає підстави стверджувати, що в основу діяльності організації було закладено принципи рівноправності, демократизму і поваги до власної гідності. Ці та інші ідеї, які висувалися на широкий загал, набули масового поширення й користувалася значною повагою серед місцевого населення, що сприяло популяризації січових ідей серед народу та створення численної мережі організацій.

Список використаних джерел:

1. Баран А.В. Діяльність депутатів-українців в австрійському парламенті (1897–1918 рр.): історико-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 /Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2013. 19 с.
2. Вільчинська Н.П. Мілітарні настрої у Східній Галичині напередодні Першої світової війни (на прикладі діяльності українських товариств «Січ»). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2017. Вип. 48. С. 81–83.
3. Гуйванюк М.Р. Січовий рух у Галичині й на Буковині (1900–1914 рр.). дис... канд. іст. наук: 07.00.01. Чернівці, 2002. 274 с.
4. Карпова І.Г. Видатні адвокати України К. Трильовський, А. Чайковський та Є. Олесницький як культурно-просвітні діячі. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики*. 2019. № 1 (5). С. 60–65.

5. Королько А.З. Козацькі традиції і символіка у січовому русі Покуття початку XX ст. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*/ 2011. вип. XXXI. С. 112–117.
6. Нагірняк А.Я. Кирило Трильовський – організатор січового руху у Галичині (кін. XIX – поч. XX ст.). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія.* 2014. № 784. С. 46–51.
7. Про січовий рух. *Запорожець*: Календар для народа. Відень, 1920. С. 14–54.
8. Утворення перших «Січей», їх статuti, січова атрибутика. URL: https://vuzlit.ru/674179/sichoviy_ruh_u_galichini_u_na_bukovini_1900_-_1914_rr.
9. Церковник С.І. Історико-правові засади становлення та функціонування українських наукових, громадських та культурно-освітніх інституцій Східної Галичини у 1848–1939 рр.: монографія. Львів: Галицька видавнича спілка, 2020. 148 с.